

УДК 340.132.6

ОЗНАКИ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ АКТІВ SYMPTOMS INTERPRETIVE ACTS

Леніш Н.Я.,

здобувач кафедри загальної теорії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті розглянуто юридичну природу актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права. Висвітлено найважливіші ознаки інтерпретаційних актів, які дають змогу чітко зрозуміти, що таке «інтерпретаційний акт».

Ключові слова: інтерпретаційний акт, ознаки актів тлумачення, тлумачення норм права, акт тлумачення норм права, акт офіційного тлумачення, акт неофіційного тлумачення.

В статье рассматривается юридическая природа актов официального и неофициального толкования норм права. Освещаются главные признаки интерпретационных актов, которые дают возможность четко понять, что такое «интерпретационный акт».

Ключевые слова: интерпретационный акт, признаки актов толкования, толкование норм права, акт толкования норм права, акт официального толкования, акт неофициальное толкование.

The article considers the legal nature of acts of official and unofficial interpretation of the law. Highlights the main features of interpretational acts which enable it clear that this is an act.

Key words: interpretive act, signs acts of interpretation, the interpretation of the law, the act of interpretation of the law, the act of an official interpretation of the act unofficial interpretation.

Постановка проблеми. Проблема юридичної природи інтерпретаційних актів у юридичній літературі і досі актуальна, наукові публікації не дають повного й однозначного уявлення про юридичні властивості актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права. Це одна з проблем і теорії права, і юридичної практики, щодо якої в юридичній літературі наведено різноманітні думки.

Стан дослідження. Проблема ознак актів тлумачення норм права досліджували такі науковці: С.С. Алексєєв, М.М. Вопленко, Ю.Л. Власов, О.М. Головкин, М.С. Кельман, Н.І. Мотузова, О.Г. Мурашин, І.Ю. Настасьяк, О.І. Осаулєнко, І.М. Погрібний, М.П. Рабінович, О.Ф. Скакун, Л.В. Соцуро, Ю.М. Тодика, М.В. Цвік. У юридичній літературі чимало уваги приділено, зокрема, актам офіційного тлумачення норм права, натомість акти неофіційного тлумачення на сьогодні є малодослідженими та потребують більш докладного вивчення.

Виклад основних положень. Для кращого розуміння актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права потрібно розглянути характерні для них ознаки.

1. *Інтерпретаційні акти не змінюють норм права і не створюють нових, а лише допомагають зрозуміти їхній зміст та діють в єдності з тими нормативними актами, що тлумачаться.* Акт тлумачення не повинен вносити до норм права нічого нового, оскільки він, як правильно наголошує П.М. Рабінович, є лише своєрідним «розгортанням» змісту і значення юридичної норми [1, с. 26]. Отже, акт тлумачення може містити лише ті положення, які розгорнуто, обґрунтовано пояснюють дійсний зміст норм права [2, с. 137].

Акти офіційного та неофіційного тлумачення норм права містять правила, які вказують на розуміння законів; у них не може бути тексту, що не входить до змісту норми, яка тлумачиться, тобто вони не містять нормативної новизни; за їх допомогою не можна змінювати, доповнювати чи скасовувати закони, вони можуть хіба що розкривати їхній зміст у повному обсязі [3, с. 380].

Здійснюючи свої повноваження, на думку В.М. Цвіка, суб'єкти офіційної інтерпретації не підміняють законодавця шляхом створення правових норм у процесі тлумачення, зокрема через заповнення прогалін у законодавстві [4,

с. 437]. З цього приводу Конституційний Суд України в Рішенні у справі про тлумачення Закону України від 25 березня 1998 р. «Про вибори народних депутатів України» прямо зазначив, що заповнення прогалін у законах не належить до повноважень Конституційного Суду України. Вирішення цих питань є прерогативою органу законодавчої влади – Верховної Ради України [5].

Закони змінюються і пристосовуються до нових умов не у процесі їх тлумачення і застосування, а в порядку, встановленому самим законодавцем. Внаслідок тлумачення не створюється норма права, а лише виявляється, встановлюється виражена в законі державна воля. Воно не повинно замінити правотворчість там, де є прогаліни у правовому регулюванні [7, с. 486] і де необхідно видавати нові нормативні акти.

2. *Юридична сила та обов'язковість актів тлумачення норм права.* Акти офіційного тлумачення норм права на відміну від актів неофіційного тлумачення мають офіційний, формально-обов'язковий характер – це одна з найважливіших ознак офіційних інтерпретаційних актів.

Проблема юридичної сили й обов'язковості актів тлумачення правових норм є досить спірною. Деякі вчені, наприклад, М.Г. Авдюков, висловлюють думку, що акти тлумачення, які видають органи судової влади, не мають юридичної сили і є тільки рекомендаційними. Проте більшість науковців вважає, що акти тлумачення правових норм, без сумніву, мають юридичну силу й обов'язковий характер [8, с. 163].

Залежно від суб'єктів тлумачення-роз'яснення норм права і вираження висновків (актів тлумачення норм права), яких дійшов інтерпретатор в підсумку усвідомлення сенсу норми, тлумачення може бути офіційним або неофіційним, такі акти можуть зобов'язувати або не зобов'язувати інших суб'єктів права до тієї чи іншої поведінки [4, с. 430].

Якщо норму права тлумачить спеціально уповноважений на це суб'єкт, результат тлумачення матиме владно-обов'язковий характер – називатиметься офіційним актом тлумачення [9, с. 181]. Відповідно, у результаті неофіційного тлумачення, яке не має обов'язкової юридичної сили, «народжуються» неофіційні інтерпретаційні акти.

Обов'язковість актів офіційного тлумачення норм права виявляється в тому, що вони містять офіційну, сформульовану чи визнану державою позицію щодо розуміння дійсного змісту правових норм і зобов'язують суб'єктів адекватно сприймати норми, що роз'яснюються. При цьому ці акти можуть адресуватися органам, що застосовують розтлумачені правові норми, а не суб'єктам, дії яких безпосередньо регулюються цими нормами [4, с. 437].

Більшість інтерпретаційних актів офіційного тлумачення видаються у вигляді юридичних документів. Це означає, що форма таких актів формально визначена [10, с. 97].

Акт неофіційного тлумачення норм права не є офіційним, формально-обов'язковим документом, його сила і значення – в самому аналізі, в процесі переконання учасника, що здійснює будь-який суб'єкт (громадяни, які не мають юридичної освіти, юристи-практики, юристи-теоретики тощо) [6, с. 320].

Значення кожного акта неофіційного тлумачення полягає в тому, наскільки правильно, з урахуванням техніки, особливостей конструкції правової норми, кваліфіковано здійснене тлумачення і як його результати позначилися на проведеній діяльності щодо правового регулювання суспільних відносин [8, с. 177].

Як вважає О. І. Осауленко, моральна сила та вплив актів неофіційного тлумачення основані на професійному авторитеті громадян, установ, організацій, які роз'яснюють зміст тих чи інших норм [11, с. 196]. Інтерпретаційні акти неофіційного тлумачення, стверджує Ю.А. Ведерніков, не є обов'язковими для суб'єктів права, але істотно впливають на формування суспільної та індивідуальної правосвідомості й поведінки конкретних осіб, груп, колективів [12, с. 183].

Зауважимо, що хоча акт неофіційного тлумачення і не є формально-обов'язковим, на практиці його використовують як орієнтир, а окремі доктрини беруть за основу правової політики держави, правотворчої діяльності державних органів [13, с. 182].

Інтерпретаційні акти справляють значний вплив на різні види юридичної практики і підпорядковані кінцевій меті – досягати однаковості розуміння змісту правових норм [4, с. 436].

3. Актам офіційного тлумачення норм права властива ієрархічність. Важливо зазначити про багаторівневий склад інтерпретаційних актів. Поняття рівня організації системи в літературі розглядають як деякий ступінь якісного перетворення системи, організації в процесі її розвитку. Багаторівневий характер системи актів офіційного тлумачення пояснюється ієрархічністю і складним складом органів, що здійснюють роз'яснення змісту правових норм та порядку їх реалізації.

Прийняття нового юридичного акта чи заміна окремих його розтлумачених уже положень призводить до втрати юридичної сили інтерпретаційного акта, що свідчить про його нижчу юридичну силу порівняно з юридичною силою акта, що став предметом тлумачення. В ієрархії юридичних актів інтерпретаційні акти розміщені за актом, положення якого розтлумачено. Їх місце в системі юридичних актів визначається компетенцією органу чи установи, які ухвалили інтерпретаційний акт [6, с. 437].

4. Інтерпретаційні акти мають письмову або усну форму вираження. Внутрішня форма акта тлумачення розкривається через дію внутрішніх структурних елементів, за допомогою юридичної техніки архітектурно вдається побудувати переконливий, щирий, справедливий акт тлумачення. І залежно від того, наскільки якісно форма акта відтворює його внутрішній зміст, настільки вдало він спрацює в правозастосовному процесі. Отже, що вищим є професіоналізм, то чіткішим і грамотнішим є сам процес пізнання й погодження внутрішніх елементів з виходом на досягнення ефективного результату в юридичній практиці

[14, с. 68].

Зовнішня форма актів офіційного та неофіційного тлумачення є способом їх вираження в тих чи інших письмових документах або усних виступах. Форма актів офіційного тлумачення виражається в сукупності зовнішніх ознак правового акта. Істотними ознаками зовнішньої форми актів тлумачення виступають їхні реквізити. Зокрема, акт офіційного тлумачення завжди містить: найменування органу, хто його видав, найменування акта, число, порядковий номер, дату та зміст самого роз'яснення, а також підпис керівника органу [8, с. 195].

Тож акт офіційного та неофіційного тлумачення норм права має письмову або усну форму вираження [15, с. 88]. Письмові акти офіційного тлумачення друкуються в офіційних джерелах. Наприклад, Верховний Суд України видає інтерпретаційні акти у формі постанов Пленуму Верховного Суду і публікує їх в «Бюлетенях Верховного Суду України», Конституційний Суд видає акти тлумачення у формі висновків та рішень, що публікуються у «Віснику Конституційного Суду України» тощо [16, с. 320].

Проведена в усній формі діяльність компетентних органів щодо роз'яснення змісту правових норм зазвичай в деталях не регламентована. Багато в чому вона визначається нормами етики і юридичної культури. Основна цінність акта усного тлумачення полягає в його переконливості [10, с. 97].

Усний вид зовнішньої форми акта неофіційного тлумачення використовують значно частіше, ніж письмовий. Його різновиди визначаються нормами правової культури і моралі, вони мають важливе значення для офіційних органів і загалом для юридичної практики, якій не байдуже, як використовується юридична мова у сфері правових відносин [8, с. 195].

Бажано, щоб акти офіційного та неофіційного тлумачення були без помилок. Утім, маємо визнати, що помилки трапляються, чимало залежить, звісно, від рівня інтелектуального потенціалу інтерпретатора.

5. Інтерпретаційний акт офіційного тлумачення входить до системи правових актів, що не характерно для актів неофіційного тлумачення. На думку М.М. Вольпенка, акт тлумачення – це один з видів правових актів. Сукупність наявних у праві актів тлумачення утворює в межах системи правових актів якісно однорідну підсистему, що характеризується єдністю юридичної природи та функціонального призначення [1, с. 26]. Акти тлумачення норм права разом з нормативно-правовими актами й актами застосування норм права утворюють особливу «третью» групу правових актів [17, с. 64].

М.В. Тесленко виділяє такі загальні ознаки правових актів, за допомогою яких можна визначити їхню роль та місце у правовій системі: 1) правовий акт – це письмовий документ, який має особливу форму вираження інформації, що міститься в ньому; 2) офіційний характер правового акта полягає в його виданні від імені уповноваженого державою органу; 3) прийняття правових актів допускається суворо в межах компетенції органів; 4) правовий акт має цільову орієнтацію, адже в ньому в концентрованій формі виражені соціальні інтереси; 5) правовий акт призначений для врегулювання суспільних відносин; 6) правовий акт має свою структуру; 7) правовий акт є загальнообов'язковим [18, с. 242-243].

Основна схожість офіційних інтерпретаційних актів з іншими правовими актами полягає в такому: а) усі вони є продуктом вольової, свідомої діяльності, охороняються державою; б) мають обов'язковий характер; в) існують тільки у визначеній правовій формі; г) слугують юридичною основою і гарантією здійснення законності та правопорядку.

Акти офіційного тлумачення наділені і загальними ознаками, властивими усім правовим актам, і специфічними особливостями, що свідчить про їх якісну однорідність

у межах системи правових актів [1, с. 53-56]. Інтерпретаційні акти норм права як вид правових актів мають свої особливості: а) не містять загальнообов'язкових правил поведінки (норм права); б) не мають самостійного значення; діють в єдності з тими нормативними актами, в яких містяться тлумачні юридичні норми; в) залежні від нормативних актів, обслуговують та розділяють їхню долю; г) не є джерелом права.

6. *Акти офіційного тлумачення можуть приймати лише правотворчі або спеціально уповноважені суб'єкти, акти неофіційного тлумачення – не уповноважені на це державною суб'єкти.* Інтерпретаційні акти офіційного тлумачення приймають уповноважені на це суб'єкти – орган, що видав норму права (роз'яснення Президентом виданих ним указів); коли правом тлумачення законодавчо наділяється будь-який орган, що не видав цієї норми (роз'яснення законів Конституційним Судом). Суб'єктами офіційного тлумачення можуть бути всі державні органи, які організують процес здійснення норм права [12, с. 181].

У структурі неофіційного тлумачення застосовують термін «учасники». Авторами інтерпретаційних актів неофіційного тлумачення є суб'єкти, які не мають на це офіційного статусу та не наділені спеціальними повноваженнями тлумачити правові норми: науково-дослідні установи, кваліфіковані вчені-юристи або досвідчені юристи-практики, адвокати, юрисконсульти, особи, які мають спеціальні юридичні знання, і навіть ті, хто їх не має тощо.

Суб'єктами неофіційного тлумачення можуть бути і індивідуальні, і колективні учасники. Індивідуальні учасники – громадяни України, іноземці, особи без громадянства. Колективні учасники – Союз юристів України, Спілка журналістів України, Спілка письменників, колеги адвокатів, вчені ради, підприємства, організації й установи різних форм власності тощо.

Іноземці та особи без громадянства можуть бути учасниками неофіційного тлумачення норм права, незважаючи на те, що стосовно них вітчизняне законодавство передбачає деякі обмеження правосуб'єктності (наприклад, вони не можуть обирати, бути обраними до органів влади, проходити службу в Збройних силах України, спецслужбах, працювати в окремих сферах економіки) [2, с. 76]. Специфіка громадських організацій полягає в тому, що, виражаючи громадську думку колективів, вони здійсню-

ють неофіційне за суттю, але авторитетне за значущістю тлумачення. Для підвищення авторитетності залучають спеціалістів [8, с. 206].

Інша справа з визначенням і характеристикою суб'єктів офіційного роз'яснення змісту норм права. Акти офіційного тлумачення мають обов'язковий характер завдяки наявності в суб'єкта відповідних повноважень на його видання. Ці повноваження можуть випливати з права суб'єкта на правотворчість або бути делеговані йому суб'єктом, який видав норму права, що тлумачиться [12, с. 120].

7. *Сфера дії правотлумачних актів збігається зі сферою дії витлумачених норм та не може бути ширшою за неї.* Дія інтерпретаційних актів у часі визначається чинністю норм права, що підлягають тлумаченню. Інтерпретаційні акти діють разом з витлумаченими нормами від моменту набуття ними чинності. Оскільки тлумачення не виходить за межі правових норм, а лише розкриває їх дійсне значення, то інтерпретаційні акти мають зворотну силу, межі якої визначаються моментом набуття чинності юридичним актом, що підлягає тлумаченню.

Інтерпретаційний акт припиняє свою дію в разі його скасування або заміни іншим інтерпретаційним актом, а також у разі припинення дії юридичних актів, положення яких були предметом тлумачення [4, с. 438].

Дія актів офіційного тлумачення у просторі поширюється на територію, визначену в повноваженні, що надає суб'єктові право на офіційне тлумачення правових норм. Якщо такий простір у повноваженні не встановлений, дія акта поширюється на відповідну територію, на яку поширюється дія суб'єкта, що надав офіційне тлумачення [8, с. 168].

Щодо дії актів офіційного тлумачення норм права, то вона поширюється на коло тих осіб, які визначені у відповідному повноваженні, що надається суб'єктові на офіційне тлумачення правових норм [19, с. 111].

Висновки. У статті розглянуто юридичну природу інтерпретаційних актів. Схарактеризовано найголовніші ознаки акта офіційного та неофіційного тлумачення норм права, які тісно взаємопов'язані між собою. Якісний акт тлумачення норм права охоплює всі вищезазначені ознаки, спрямований на оптимізацію правового регулювання, на унеможливлення свавілля окремих осіб та досягнення стійких суспільних відносин, стабільності, міцності правового статусу людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волпенко Н.Н. Официальное толкование норм права / Н.Н. Волпенко. – М. : Юрид. лит., 1976. – 118 с.
2. Малента В.С. Неофіційне тлумачення норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Малента Володимир Степанович. – К., 2010. – 244 с.
3. Загальна теорія держави і права / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін. ; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Х. : Право, 2002. – 583 с.
4. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. ; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
5. Про вибори народних депутатів України : Рішення Конституційного Суду України в Рішенні у справі про тлумачення Закону України від 25 березня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-98>.
6. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права : підручник / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
7. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
8. Тлумачення правових норм : навчальний посібник / Ірина Юрївна Настасяк. – Львів : ЛьвДУВС, 2009. – 336 с.
9. Теорія держави і права : навчальний посібник / О.М. Головка, І.М. Погрібний, О.В. Волошенко та ін. ; за заг. ред. І. М. Погрібний ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – 274 с.
10. Зубенко А.В. Особливості поняття, структури, змісту та форми інтерпретаційних актів / А.В. Зубенко // Держава і право. – 2011. – Вип. 51. – С. 94–99.
11. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник / О.І. Осауленко. – К. : Істина, 2007. – 336 с.
12. Ведерніков Ю.А. Теорія держави і права : навчальний посібник / Ю.А. Ведерніков, А.В. Папірна. – К. : Знання, 2008. – 333 с.
13. Бачинін В.А. Філософія права : словник / В.А. Бачинін, В.С. Журавський, М.І. Панов. – К. : Ін Юре, 2003. – 408 с.
14. Соцура Л.В. Неофициальное толкование норм права : учебное пособие / Л.В. Соцура. – М. : Профобразование, 2000. – 112 с.
15. Тодика Ю.М. Тлумачення Конституції і законів України : теорія та практика : монографія / Ю.М. Тодика. – Х. : Факт, 2003. – 328 с.
16. Матвеева Л.Г. Юридична природа та місце офіційних інтерпретаційних актів у правовій системі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Матвеева Лілія Георгіївна. – К., 2005. – 200 с.
17. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
18. Тесленко М.В. Судебный конституционный контроль в Украине : монографія / М.В. Тесленко ; вступ. ст. В.Ф. Погорилко. – Киев : Ин-т гос. и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2001. – 344 с.
19. Власов Ю.Л. Проблемы тлумачення норм права : монографія / Ю.Л. Власов. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 180 с.